

Východohalštatský kulturní okruh a kultury spojované s jezdeckými společenstvy

Do východohalštatského okruhu počítáme: kalenderbergskou kulturu, severovýchodopanonskou kulturu (dříve typ Hurbanovo-Középrépáspuszta), sulmtalskou skupinu (Kleinklein), jihozápadní panonskou halštatskou skupinu, kraňskou skupinu
Na západ: západohalštatský kulturní okruh, vnitroalpské skupiny, kultura Este

KALENDERBERGSKÁ KULTURA/SKUPINA

- kalenderbergská skupina byla dříve O. Menginem (1921) nazývána „klasickým halštatem“ podle výšinného sídliště na Kalenderbergu u Mödlingu (D. Rakousko)
- typická kalenderbergská keramika, vrubořez na plastické pásce, montidoly se zvířecími hlavami (berani, jeleni), zdobené barbotinem
- rozšíření: Dolní Rakousko, S Burgendland, JZ Slovensko u Bratislavy a okolí Šoproň v Maďarsku, J hranice u Balatonu
- kultura vznikla z domácího podloží popelnicových polí, severní sousedství s horákovskou kulturou, hranicí jsou řeky Morava a Dyje
- je kulturou východohalštatského kulturního okruhu, kterému dominuje žárový ritus
- jsou známy dvě typy pohřebišť: pohřebiště s plochými žárovými hroby a mohylníky se žárovými hroby
- birituální pohřebiště z mladšího období starší doby železné náleží nově příchozímu kulturnímu proudu z východu.
- několik kulturních skupin: Pittioni vydělil roku 1937 typy Gemeinlebern-Statzendorf a Bernhardsthal

typ Statzendorf-Gemeinlebern - západ D. Rakouska, po obou stranách Dunaje

typ Bernhardsthal - SV Dolního Rakouska

skupina Šoproň - Burgendland - Neziderské jezero

skupina Košariská a sered'ský typ - JZ Slovensko

skupina Košariská

- eponymní lokalitou mohylník Nové Košariská (dnes katastr Dunajská Lužná) (Pichlerová 1969)
- JZ Slovensko S Dunaje mezi Moravou a Váhem, kolem Malých Karpat po Senicu
- termín slovenská kalenderbergská kultura použil poprvé ve 30. letech J. Eisner pro halštat JZ Slovenska

Badatelé

- Magda Pichlerová (Nové Košariská), Etela Studeníková
- Bohuslav Chropovský (mohyla Réca), Petr Romsauer, Jozef Paulík

Pohřební ritus elit

- malé slupiny bohatých mohyl s žárovými pohřby oddělené od plochých žárových pohřebišť
- mohyly kalenderbergském okruhu lze rozdělit na dva základní typy: menší mohyly bez komorového hrobu a větší mohyly s dřevěnou komorou (příp. kombinace dřeva a kamene)
- absence luxusních kovových předmětů v hrobech
- bohatá keramická výbava – funerální keramika: figurální výzdoba, aplikace býčí a antropomorfní (lidské ruce), bohatě malovaná, nebo i rytá výzdoba, bronzové aplikace na nádobách
- v mohylách je pohřbený jeden jedinec, a to zhruba ve středu

Pohřebiště

Nové Košariská (HaC1 – HaD1)

- 5 velkých mohyl, průměr až 40 m, komory jedno i dvou prostorové
- typický žárový ritus s bohatou keramickou výbavou, až 80 nádob, nevýznamný hrobový inventář

Dolné Janíky (Studeníková 1977 - mohyla I?, 1994 - mohyla II)

Réca (Chropovský 1955)

- velká mohyla a kolem 8 menších

plochá žárová pohřebiště: Stupava, Vysoká pri Morave, Kopčany

M. Pichlerová (1969) tři fáze vývoje kalenderbergské kultury na jihozápadním Slovensku:

1. počáteční, podolsko-halštatský stupeň HC1
2. klasický stupeň HC2 – HD1
3. závěrečný stupeň HD2

Sídliště:

- hradiště s kamennou hradbou: Molpír u Smolenic, Bratislava-Děvín, Bratislava-hradní vrch, Zobor u Nitry, Prašník,
- rovinná sídliště: Abrahám I, II, Ivanka pri Dunaji, Dolné Janíky, Chorvátsky Grob
- Dunajská Lužná-Nové Košariská „Stredné pole“ (ČAMBAL 2010) – zemice se 150 tkalcovskými závažími, které nesou značky → rekonstrukce stavů

Molpír

- těžiště halštatského osídlení HA C2 a HA D1 (2. pol 7. st. – poč. 6. st.)
- dvě nádvoří a akropole, které byly oddělené třemi kamennými hradbami z nasucho kladených kamenů i se dvěma věžemi
- na druhém nádvoří umělé terasy se sruby s kamennou podezdívkou stojící těsně okolo hradby
- 60 domů zakonzervováno požárem, celé inventáře domácností, jak spadly z polic
- kultovní stavba, skythská militária, cisterna
- konec osídlení s nástupem vekerzucké kultury
- násilný zánik hradiště - požárová vrstva, kostry pod destrukcí a původ šipek na Molpíru ze Sedmihradska a Zakarpatí - ne místní!! (HELLMUTH 2006), zpracovala 600 šipek
- keramika: kalenderberská, lužická, prvky nynické?

DUŠEK, M. 1971: Slovensko v mladšej dobe halštatskej. Slovenská archeológia 19, 423-464.

DUŠEK, M. – DUŠEK, S. – ROMASUER, P. 1980: Doba halštatská, SIA 28/1, 181–188.

MÜLLER, S. 2012: Smolenice-Molpír, Sereď und Ratkovce: Studien zu Siedlungen der frühen Eisenzeit in der Südwestslowakei, Teil 1 a 2. UPA 220. Bonn.

HELLMUTH, A. 2006: Smolenice-Molpír im Licht skythischer Angriffe auf die hallstattzeitlichen Siedlungen nördlich und südlich der Mährischen Pforte, Slovenská archeológia 54/2, 191-208.

PICHLEROVÁ, M. 1969: Nové Košariská. Kniežacie mohyly zo staršej doby železnej. Bratislava.

Sereďská skupina

- vydělena J. Paulíkem (1955), výzkum na sídlišti v Sereďi v letech 1953–1955
- skupina měla být severovýchodní částí západoslovenské halštatské kultury

- po výzkumu na Molpíru u Smolenic rozdělil J. Paulík ještě sered'skou skupinu na Z a V část, přičemž západní části odpovídají nálezy z Molpíru u Smolenic a východní části nálezy ze Seredi
- zřejmě se jedná o součást skupiny Košariská
- v pol. 6. stol. př. n. l. je kalenderberská kultura vystřídána vekerzugskou kulturou, která se rozvíjí východně od Váhu

Šoproňská skupina

- Rakousko-Maďarsko, zejména Burgenland, patří do kalenderberského okruhu
- S. Klemm (1992) vyčlenila „Soproner Formenkreis“ v JV části kalenderberské skupiny
- mohyly knížecí vrstvy s bohatou keramikou
- zachovány rozsáhlé mohylníky s rozměrnými mohylami
- A. Eibner-Persy – zpracovala keramiku z výzkumů

Šoproň-Burgstall (Ödenburg nebo Várhely)

- hlavní ze čtveřice hradisek, významné centrum již v pozdní době bronzové
- prozkoumán mohylník, původně 200 mohyl (J. B, E. Pateková ověřila v 70. letech již jen 108 mohyl)
- pohřebiště i sídliště začínají ještě v HB a končí shodně v HD1 s příchodem kultury Vekerzug

Pohřebiště

Nagyberki-Szalacska, Vaszar, Pécs-Jakabhegy, Süttő, Vaskeresztes

EIBNER-PERSY, A. 1980: Hallstattzeitliche Grabhügel von Sopron (Ödenburg). Die Funde der Grabungen 1890-92 in der Prähistorischen Abteilung des Naturhistorischen Museums in Wien und im Burgenländischen Landesmuseum in Eisenstadt Wissenschaftliche, Arbeiten aus dem Burgenland 62, Eisenstadt.

PATEK, E. 1993: Westungarn in der Hallstattzeit. Weinheim.

Rakousko

- Pittionioho členění (1933) **typ Statzendorf-Gemeinlebarn** (západ Dolního Rakouska, po obou stranách Dunaje až k S Burgenlandu) a **typ Bernhardsthal** (SV Dolního Rakouska)
- správně popsal Pittiony přechod typu Statzendorf-Gemeinlebarn k typu Huglfing-Schärding (J Bavorsko, Horní Rakousko a Salcbursko) jako splývavý

typ Statzendorf-Gemeinlebarn

- Statzendorf - ploché pohřebiště blízko Vídně, 180 hr, žárové a 7 kostrových
- Gemeinlebarn - typický mohylník, mohyly o průměru 30 m a více, komory srubovou technikou 5×3 m

Kuffern – Ha C2

- velká mohyla se srubovou komorou
- jediná figurální situla v Rakousku

Pohřebiště

- Feichtenboden-Fischau, Statzendorf, Maiersch, Maissau, Roggenndorf, Röschitz

Sídliště

- pozdní fáze Thunau am Kamp (Kern, Wewerka) se ukazuje, že pozdně bronzové formy velkých keramických nádob přežívají nezměněny do halštatu
- Großweikersdorf (Weinviertel)
- Horn (Niederösterreich) - SZ okraj kalenderberské skupiny, která je téměř v celém D. Rak. s výjimkou neosídleného Waldviertlu a Z od Melku, S okraj D. Rakouska vykazuje již silné vlivy horákovské

Keramika

- velké amforovité zásobnice s aplikací menších nádob na plecích (Mehrfachgefesse)
- malování, tuhování
- situlky s pokličkami - napodobeniny kovových
- zoomorfí nádoby a

Bernhardsthal

- SV Dolního Rakouska
- převažují plochá pohřebiště s žárovými pohřby, ale objeví se i velké mohyly
- směrem na SV se pohřební ritus zjednodušuje a přibývají žárové pohřby

SEVEROVÝCHODOPANONSKÁ SKUPINA/KULTURA

(dříve typ Hurbanovo-Középrépuszta kalenderberské kultury)

- Slovensko mezi Hronem a Ipľem a Maďarsko severně od Balatonu
- navazuje na chotínský typ a Vál II pozdní doby bronzové
- pohřebiště mohylová i plochá, chudší, menší prostší mohyly: Malá nad Hronom, Bajč

Pohřebiště

- Nové Zámky – chudé žárové pohřebiště, nejsevernější známé ve skupině, datováno C/D, spona Šmarieta s keramikou, následuje Vekerzug
- Modrany
- Chotín
- Kismezö – počáteční horizont halštatu, už na úrovni Vál II
- Somlóvásárhely – mohyla, součásti vozu
- Süttö [:šüté] – mohyla s komorou a dromem

výšinné sídliště:

Štitáre-Žibrica – soustava hradisek v Tribečském pohoří

Sághégy

Jihovýchodoalpské halštatské skupiny

knížecí mohyla ve Strettweg

- nález z 19. st.
- 5x5 m hrobová komora, žárový pohřeb, ostatky muže v bronzové amfoře
- 13 kovových nádob – italský a domácí původ
- doprovodné pohřby
- militária, koňský postroj, šperky (bronzové, zlaté)
- železné rožně, kultovní vozík
- obchodní trasa ze Solnohrad do Slovinska

SKUPINA FRÖG

- mohylník Frög – Kraňsko
- hradisko Burgberg

SULMTALSKÁ SKUPINA (Sulmtaler Gruppe)

mohyly z Kleinklein – Štýrsko, Ha C2

- samostatná skupina 5 knížecích mohyl v rovině pod hradištěm Burgstallkogel
- rozsáhlý mohylník s celkem 800 mohylami (pův. 2000) na úpatí a svazích hradiště
- kontakty s J oblastmi, napojení na okruh situlového umění na J

KRAŇSKÁ SKUPINA

- Slovinsko
- centra: Stična, Novo Mesto

Kultury spojované s jezdeckými společenstvy

VEKERZUGSKÁ KULTURA

- nebo též kultura Szentés-Vekerzug-Chotín, v Maďarsku i skýtská alföldská skupina
- kultura jihozápadního Slovenska a Transdanubie
- kulturu smíšenou, skládající se ze čtyř složek: 1. domácí podloží, 2. nálezy východního skýtského i neskýtského původu, 3. výrobky řeckých dílen, 4. domácí výroba podle cizích vzorů
- domácí obyvatelstvo a konglomerát skýtských kmenů
- kostrové i žárové pohřby
- způsobuje změny i v horákovském prostředí, postupný úpadek, HD2 a dále především v HD3

skupina Chotín

- součást kultury Vekerzug, nejzápadnější „skytská“ skupina
- M. Dušek

KOZUBOVÁ, A. 2013: Pohřebiská vekerzugskej kultúry v Chotíne na juhozápadnom Slovensku. Vyhodnotenie. Dissertationes Archaeologicae Bratislavenses 1. Bratislava.

Pohřební ritus

- pohřby mohou být jak žárové, tak i kostrové ve skrčené či natažené poloze, někdy i pohřby koní

Pohřebiště

Chotín - nejvýznamější pohřebiště, více než 470 hrobů z toho 10 pochovaných koní
Presľany (okr. Levice) - část pohřebiště s převažujícími žárovými hroby
Senec, Modrany, Cejkov, Michalovce

sídliště Nevidzany (Bátora 1977)

Hmotná kultura

- často keramika točená na kruhu (džbánky, šálky, misky na vyduté nožce, napodobeniny amfor)

- reflexní luk, trojboké šipky, křížové kování toulce, koňské postroje - postranice napevno nakovány k udidlům, mečíky akinaky, čakany
- terčovitá zrcadla s rukojetí, keramické pečetidla - pintadery, kostěné střenky nožů
- hadovité náušnice, skleněné perly, mušle, falérky, zvonky, štěrchátka

KUŠTANOVICKÁ KULTURA = Severopotiská halštatská skupina

- Zakarpatská Ukrajina, SV Maďarsko, V Slovensko
- V Slovensko ve sféře nomádskeho vlivu po celé halštatské období
- navazuje na vývoj gávské kultury
- eponymní lokalita Kuštanovice u Užhorodu (BÖHM - JANKOVICH 1936)
- periferní skýtská oblast, jednoduchá materiální kultura
- jen žárový ritus
- sídliště: Trstenné pri Hornádě

Ždaňa

- nově zkoumané pohřebiště v podhůří Slánských vrchů, E. Miroššayová
- 54 hrobů: jednoduché s plytkou jamkou, v níž je urna nebo skupina střepů, hroby s urnou v kamenném lůžku, hroby s obdélnou kamennou konstrukcí - hrobky
- soudkovité hrnce s plastickou lištou, ale i na kruhu točená keramika (džbánky s uchy nad okraj, misky se zataženým okrajem)